

Peeter Damberg 1909 – 1987

25. huhtikuuta 1987 kuoli Latviassa viimeinen merkittävä liiviläinen kulttuurihenkilö, opettaja Peeter (*Pētār*) Damberg. Hän oli yksi viimeisistä liivin kielen puhujista, joiden määräksi hän itse v. 1984 arvioi 50–60, ja samalla tiedoiltaan ehtymätön kielenopas.

Peeter Damberg kuului vanhaan liiviläiseen sukuun. Hän syntyi kalastajaperheeseen 9. maaliskuuta 1909 Sīkrögissa, joka on Liivinrannan kylistä lähimpänä lättiläistä Dundagan aluetta ja virolaista Saarenmaata. Dundagassa Damberg kä-

vi kouluakin, ja juuri tämän alueen murre on voimakkaasti vaikuttanut liiviin. Ensimmäisen maailmansodan pyörteissä perhe joutui Viroon, jossa Peeter alkoi käydä koulua v. 1916 Haapsalussa ja jatkoi sitä seuraavana talvena Tallinnassa. Näin hän joutui jo lapsena tekemisiin niiden kielten kanssa, jotka olivat myöhemmin hänelle tärkeitä. Keväällä 1918 Dambergit pääsivät takaisin sodan runtelemaan kotikyläänsä ja Kielkin taloonsa, joka oli yksi kymmenestä kylän talosta. Se oli keskikokoinen, 72 vakanaalaa (n. 25 hehtaaria), josta vain vajaat kaksi hehtaaria oli peltoa. Suurin osa maasta oli rantahiekan peitossa.

Jo Peeterin isästä piti tulla opettaja, mutta isoisä pani vastaan: kukas sitten kotona työt tekee? Opettajankoulutukseen otettiin silloin Vaidelta Polmanin poika Nika, joka sitten toimi tulevien opettajien valmistajana.

Peeter Dambergin kiinnostus liivin kieltä ja kulttuuria kohtaan heräsi oikeastaan E. N. Setälän ansiosta. Setälä lähetti kielenoppaalleen Peeterin isoäidille Trīnille Haapsaluun liivinkielisen Matteuksen evankeliumin, joka oli ilmestynyt liiviksi 1863 ja uudelleen käännettynä 1880. Peeter luki testamentin monta kertaa läpi ja löysi sieltä sellaisia sanoja, joita liiviläiset eivät enää käyttäneet. Koko Dambergin perhe on toiminut monien liivin kielen ja kulttuurin tutkijoiden oppaina.

Opettaja Mart Lepste ehdotti v. 1928

Peeter Dambergille, että tämä lähtisi opiskelemaan Jelgavan opettajainvalmistuslaitokseen. V. 1923 perustetun Liiviläisten yhdistyksen esimiehenä Lepste saattoi luvata, että yhdistys vastaisi kaikista opiskelukustannuksista. Oikeastaan rahoittajana oli suomalainen professori Yrjö Jahnsson, mutta varat tulivat muodollisesti yhdistyksen nimissä. Lepste oli myös hankkinut maan viranomaisilta lupauksen, että laitoksesta valmistuvat liiviläiset saisivat työpaikan Liivinrannasta. Tarjous oli houkutteleva, ja nuori opettajakandidaatti hyväksyi ehdotuksen.

Pääsyttutkinnon jälkeen Damberg opiskeli aluksi yhdessä irläisen Alise Gutmanin kanssa. Seuraavana vuonna joukkoon liittyi vielä Peeterin naapuritalon tytär Hilda Cerbach (myöhemmin Grīva), joka oli ollut opintomatalla Suomessa. He saivat suhteellisen hyvää stipendiä, joka kuitenkin loppui neljäntenä vuotena. Suomeakin koettelivat pulavuodet, ja syynä saattoi olla osaltaan sekin, että Lepste loukkaantui, kun nuoret olivat kovin aktiivisia kysymättä häneltä neuvoa. He yrittivät perustaa liiviläisnuorten yhdistyksenkin suomalaisten nuorisoseurojen antaman mallin mukaan. Juuri samat kolme opettajaseminaarilaista käytännössä toimittivat Jelgavassa vuosina 1931–33 kuukausittain ilmestynyttä liivinkielistä Līvli-lehteä, vaikka virallisesti lehteä toimitti ja julkaisi A. Stahler; v. 1933 toimittaja muuttui ja toimituspaikaksi tuli Ire. Lehden painos oli 300–400. Liiviläisopiskelijat eivät stipendin lakattuakaan joutuneet pahaan rahapulaan, kun oppilaitoksen johtaja auttoi heitä kaikin tavoin, järjestipä Dambergille mahdollisuuden yksityistuntien antamiseenkin.

Dambergille tarjoutui 1930-luvun alussa tilaisuuksia käydä Suomessa. Hän oli liiviläisdelegaatiossa Helsingin suomalais-ugrilaisessa kulttuurikongressissa kesällä 1931. Kesälomallaan vuonna 1933 hän noin puolessatoista kuukaudessa valmisteli Raumalla taiteilija Kar-

hulan luona liivin kielen lukukirjan Jemakīel lugdobrāntōz skūol ja kuod pierast (Äidinkielen lukukirja koulua ja kotia varten, 1935, 101 s.). Hän keräsi siihen tarinoita, runoja ja lauluja ja kirjoitti joitakin lukuja itsekin. Siinä käytetyn ortografian hän suunnitteli Oskar Looritsin kanssa. Tämä kirja oli hyvin tarpeellinen siksi, että Liivinrannassa opetettiin seitsemässä koulussa vapaaehtoisena aineena liiviä. Vuodesta 1923 lähtien ahkerana opettajana oli toiminut Mart Lepste, alkuaan merikapteeni, jonka kieli oli itse asiassa hänen kotikylänsä Iiran murretta. Dambergin mielestä muidenkin kylien murre ja varsinkin enemmistön puhuma itäliivi tuli ottaa huomioon.

Valmistuttuaan opettajainstituutista 1934 Damberg meni 11 kuukaudeksi sotaväkeen. Vastoin lupauksia ei työpaikkaa Liivinrannasta heti järjestynyt. Dambergin kurssitoverit joutuivat työskentelemään pysyvästi muualla, mutta hän itse sai paikan liiviläisestä Pizan kylästä opetettuaan noin vuoden parissa latvialaisessa koulussa. Pizassa hän oli vuosina 1937–40. Siellä hän saattoi pari vuotta käyttää Suomessa toimittamaansa lukemistoa oppikirjana. Tällaisen mahdollisuuden hankkimiseen tosin tarvittiin kirjan kustantajan Suomalaisuuden Liiton suosituksia sikäläisille latvialaisille viranomaisille. Äidinkielenä opettajana Damberg kuului niihin liiviläisten henkisiin johtajiin ja sivistäjiin, joita ovat aiemmin olleet varsinkin Nika Polman, Printsit, Lepste ja Kōrli Stalte. Myöhemmin Damberg toimi opettajana eri puolilla Latviaa, ja opettajavuosia kertyi kaikkiaan 34. Hän vietti eläkepäiviään vuodesta 1969 Riian lähellä entisellä liivin kielen alueella Ādažissa talossaan »Liiviläisissä» (Līvos), kuten hänen osoitteensa kuului.

Peeter Damberg oli vakaumuksellinen liivin kielen vaalija. Hän oli murheissaan niiden heimolaistensa vuoksi, jotka unohtivat äidinkielenä. Sisarustensa kanssa hän oli kirjeenvaihdossa liiviksi.

Hän oli myös äidinkielsä huoltaja. Kõrli Staltea hän arvosteli siitä, että tämä oli käyttänyt tarpeettoman paljon vierasperäisiä sanoja Uuden testamentin liivinnöksessä. Lukukirjastaan Damberg pyrki jättämään pois lätiläisyydet, joita kuitenkin kukaan liiviläinen ei voine välttää. Toisaalta hän katsoi, että hyvä lainasana oli parempi kuin huono johdos omasta sanasta.

Liivin kirjakielen suurimpia ongelmia on ollut oikeinkirjoitus, jossa on helpos- ti kuvastunut kulloisenkin kirjoittajan oma murre. Liivin lukukirjan ortografi- aankin on vaikuttanut toimittajan koti- kylän Sīkrõgin murre. Tätä tekijä piti aivan luonnollisena mutta myönsi men- neensä Looritsin kanssa liian pitkälle käyttäessään *ü* ja *ö* -vokaaleja, jotka jo silloin olivat useimmille liiviläisille outo- ja. Hän sepitti kirjaansa uusiakin sanoja. Damberg oli erinomainen liivin kirjakielen vaiheiden tuntija, kuten osoittaa hänen liivinkielinen artikkelinsa »Līvõ kīel kõrdõlpanmi» (Liivin kielen huolto; Emakeele Seltsi Aastaraamat 23, 1971). Siinä hän toteaa, että suurin osa liivinkielisestä kirjallisuudesta on ilmestynyt sillä ortografialla kirjoitettuna, jonka Kettunen ja Loorits perustivat 1920-lu- vun alussa ryhtyessään julkaisemaan lu- kukirjasia.

Peeter Damberg teki monin tavoin työtä liiviläisyyden hyväksi periaatteenaan *ma tiev tiedâ nei je'nnâ kui je'nn_ ma sēidav* 'teen työtä niin paljon kuin jaksan'. Hän oli v. 1971 perustamassa edelleenkin aktiivisesti toimivaa liiviläis- ten laulukuoroa (nimeltään nyt »Līvlist» = 'liiviläiset'), jossa hän myös lauloi ja

toimi äidinkielsä asiantuntijana. Niistä liivin kieltä ja kulttuuria käsittelevistä monografioista, joiden valmistelussa on tarvittu hänen apuaan, mainittakoon Oskar Looritsin Liivi rahva usund (Tartu 1926–1928), Volkslieder der Liven (Tartu 1936) ja Lauri Kettusen Livisches Wörterbuch (1938). Dambergin litteroi- tuja kertomuksia ilmestyi v. 1975 (Cast- renianumin toimitteita 5). Hän oli tärkein tiedonantaja 502 sananparrellaan, kun Vaina Mälk toimitti teoksen Liivi vanasõnad I–II (1981). Dambergilla oli menossa julkaisuhankkeita useiden tutki- joiden kanssa. Hän osallistui neljän teok- sen kääntämiseen lätistä viroon ja käänsi yhden teoksen virosta lättiin. Hänen jäämistöönsä kuuluu tiettävästi myös huomattava määrä itse kirjoitettuja lii- vinkielisiä runoja. Monistettuina käsikir- joituksina valmistuivat v. 1960 mm. Dambergin uusi liivin lukukirja (39 s.) ja yhdessä muiden kanssa toimitettu espe- ranto—lätti—liivi-sanakirja (188 s.).

Peeter Damberg taisi monia kieliä, mutta ennen kaikkea hän oli kaksikieli- nen liivin ja lätin puhuja. Hän kertoi ajattelevansakin liiviksi, ja vain laskies- saan hän siirtyi koulukieleensä lättiin. Hänen alinomaisena huolenaan oli se, miten uudet käsitteet voitaisiin ilmaista liiviksi.

Mikä tahansa suomalais-ugrilainen kansa voisi olla ylpeä Peeter Dambergin kaltaisesta suurmiehestään, jota sanotiin liiviläisten kruunaamattomaksi kun- ninkaaksi.

SEPPO SUHONEN